

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ І МОНІТОРНА ДЕМОКРАТІЯ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 47(4), с. 51–55

Основною проблемою законотворчої діяльності в Україні є криза політичних партій, яка визнається переважною більшістю авторитетних дослідників та вчених і має істотний вплив на сучасний стан парламенту. Перш ніж конкретизувати вплив цієї кризи на парламент як політичний інститут, очевидно, слід вказати на причини, сутність, основні показники і причинно-наслідковий зв'язок цієї кризи з розробкою новітніх концепцій демократії.

Період 1980-х — початку 1990-х років, за твердженням багатьох дослідників, характеризується втратою згуртованості в політичних партіях західних демократичних країн. До цього ідеологія гарантувала достатню тождественність виборця і партії, а починаючи з цього часу, антиідеологічні тенденції сучасного, постмодерністського світу все більше підривають політичну репрезентацію та її ідеали. Наявність різних партій в парламенті не свідчить про політичну недосконалість країни, а є сенсом існування інституту парламенту, який представляє електорат, для того, щоб погоджувати існуючі відмінності в думках. Відповідно, представницький орган, як стверджує сучасний дослідник Ф. Анкерсміт, за своєю природою повинен бути розділеним: “представницький орган, який не поділений, становить суперечності у визначенні, він марний і надлишковий, оскільки прийматиме рішення, які цілком могли б бути прийняті і без нього” [1, 56].

Інакше кажучи, політична партія є необхідною для сучасного парламенту і демократії загалом. Без партії електорат не мав би ефективного інструменту впливу на процес прийняття державних рішень, крім того, партії створювалися здебільшого для подолання інерції і слабкості держави: без партій уря-

ду рідко вдається домогтися від парламенту ухвалення якогось зі своїх планів. Тому політична система без політичних партій виявиться паралізованою. Все це впливає і функціонує в межах парадигми ліберальної (парламентської, представницької) демократії, яка протягом кількох століть вважалася найдосконалішим суспільним ладом і ознакою цивілізованості. Втім, з настанням епохи постіндустріалізму проблема ліберальної демократії дедалі частіше центрується питанням її кризи та деградації. Інакше кажучи, специфіка сучасного інтелектуального простору щодо демократичної проблематики виявляється у скепсисі щодо здатності ліберальної демократії вирішувати проблеми “нового типу”, а також у неабиякій стурбованості з приводу її майбутнього.

Виклики, кинуті “постсучасністю” представницькій демократії, помітно актуалізували дослідницьку думку, траєкторія руху якої спрямована на аналіз та осмислення сучасного стану демократії, принципи її діяльності і політичні наслідки сучасної демократичної практики. Особливий інтерес та евристичний потенціал в межах окресленого проблемного ландшафту становлять теоретичні напрацювання відомого англійського дослідника Дж. Кіна, який спробував виявити специфіку

нової форми демократії, яку він називає “моніторна демократія” [4; 11].

І тема кризи сучасних політичних партій, і криза класичних концепцій демократії є наразі дуже актуальними серед політологів і були відображені в працях Р. Інглхarta, П. Меїра, Ф. А. Хайєк, П. Ігнаці, Дж. Кіна, І. Крaстєва, Д. Дзoлo, М. Гoлoвaтoгo, Т. Кoс-тюк, В. Пугач та ін. [2–5; 8–10].

Більшість дослідників схиляються до думки, що партійна криза пов’язана, швидше, з оновленням типу партії, а не з руйнуванням партії як такої. Так, П. Меїр пов’язує кризу з організаційною відсталістю партій при виконанні ними своїх функцій, а не з ерозією самих функцій [7]. К. фон Бейме виокремлює три основні напрями критики партій [7, 338]:

1) партії загрожують нормативно прийнятому “загальному благу”;

2) партії не є поганими по суті, але є “хороші” і “погані” партії;

3) партії приймаються, але в той же час є й інші інститути, які виконують їхні функції.

К. фон Бейме вважає, що криза партій пов’язана зі зміною не тільки їх організаційної структури, а й виконуваних ними функцій. П. Ігнаці стверджує, що криза вразила старий тип партії — масову партію, і ми сьогодні спостерігаємо перехід від старого типу до нового [7]. Американський політолог Р. Інглхарт вважає, що в основі кризи лежить неспроможність переосмислити вчасно нові вимоги часу і швидко змінити партійну ідеологію у бік постматеріалістичних цінностей [5].

Вже починаючи з 1970–1980-х рр. у політичному житті західних країн спостерігаються деякі процеси, сукупність яких можна позначити як криза партійної демократії. Він був зумовлений низкою обставин, пов’язаних зі змінами в соціально-економічній, політичній та інформаційній сферах життя суспільства. Насамперед такій кризі сприяли соціальні зміни в суспільстві, серед яких особливо слід виділити зростання ролі і впливу середнього класу, залучення жінок у виробництво і міграцію населення. Колишні масові по перевазі партії орієнтувалися на стійкий класовий поділ і розглядалися в якості політичних представників великих соціальних

груп. Зростання середнього класу призвело до скорочення масової бази партій, залучення жінок у виробництво стимулювало їх політичну активність і внесло багато нових вимог, що висувались до політичної організації. Міграційні процеси розхитували стійкість великих соціальних груп, порушуючи їх політичну єдність. Значущою також виявилась криза традиційних ідеологій і зростання постматеріалістичних цінностей. Колишні партії у своїх ідеологіях і програмних документах орієнтувалися на виявлення насамперед матеріальних запитів, пов’язаних із заробітною платнею, власністю, тривалістю робочого часу тощо. Постіндустріальне суспільство характеризується пріоритетом інших потреб, пов’язаних насамперед з кар’єрою, культурними запитами, престижем тощо. Велике значення мав і технологічний розвиток, пов’язаний з виникненням і розвитком нових засобів масової комунікації. Змінювалися механізми політичної мобілізації та виявлення громадської думки. Телебачення посіло особливе місце в політиці. Крім того, колишні партії не врахували змін в організації державної влади (децентралізація і деконцентрація).

Тотальна медіатизація сучасного постіндустріального суспільства зумовлює зсув пояснювальної схеми сучасного стану ліберальної демократії у бік моніторної демократії, що особливо виразно артикульоване у наукових доробках відомого англійського дослідника Дж. Кіна [4; 11].

Отже, згідно з Дж. Кіном моніторна демократія — “це нова історична форма демократії, певний різновид “постелекторальної” політики та уряду, що визначаються швидким зростанням найрізноманітніших типів позапарламентських механізмів контролю влади” [4, 104, 105]. Провідна роль у виникненні та зміцненні моніторної демократії належить “мережам моніторингу влади”, які функціонують паралельно, а іноді й врозріз, з традиційними структурами представницької демократії, до яких належить парламент. Однак можливість нового типу демократії зумовили й інші чинники. Це дає підстави говорити про моніторну демократію як про результат чис-

ленних, переплених між собою впливів, що зрештою призвело до “трансформації духу, мови та інститутів демократії” [4, 126].

Практика моніторної демократії послаблює владу виборів, політичних партій та парламентів над життям громадян, що призводить до певних змін у змістовному наповненні демократії. Остання починає означати щось більше, аніж просто чесні та вільні вибори, хоча їх роль зберігається. До особливих характеристик моніторної демократії належить те, що потенційно усі сфери соціально-політичного життя можуть потрапити під контроль та перевірку не лише стандартних структур представницької демократії, а й усього комплексу непартійних, непарламентських органів, які діють як у межах територіальних державних утворень, так і поза ними. Ці моніторні інститути, звільнені від вад офіційної політики, змінили її мову, поширюють культуру голосування та представництва, прагнуть до надання політичних прав якомога більшій кількості громадянських голосів. Істотне зростання чисельності та розмаху моніторних інститутів дають змогу говорити про контурне окреслення нової картини політичного світу, де засадниче правило представницької демократії “одна людина, один голос” змінюється новим принципом моніторної демократії: “одна людина, багато інтересів, багато голосів, багато голосувань, багато представників” [6, 112]. При цьому, як підкреслює Дж. Кін, моніторна демократія не прагне відновлення духу демократії зібрань, тобто ліквідації представництва. Останнє їй вкрай потрібне так само, як і вибори. Йдеться про боротьбу за такий спосіб життя та модус правління, за яких політична влада постійно підпорядковуватиметься діючій системі стримувань та противаг, внаслідок чого ніхто не матиме права здійснювати свавілля і керувати за відсутності або всупереч згоді підлеглих чи їх представників.

Отже, моніторна демократія є абсолютно новим в історичному відношенні типом демократії, який працює зовсім не так, як у підручниках описується “представницька”, “парламентська” або “ліберальна” демократія. “Там, де існує моніторна демократія, — відзначає

Дж. Кін, — такі інститути, як періодичні вибори, конкуренція багатьох партій і право громадян публічно висловлювати схвалення або несхвалення прийнятих законів, нова історична форма демократії вирізняються тим, що потенційно усі сфери соціально-політичного життя можуть контролюватися і не лише стандартними структурами представницької демократії, а й усім комплексом непартійних, непарламентських органів, які діють як у межах територіальних держав, так і поза ними” [6, 334].

Підсумовуючи, видно, що рівень представництва партій у законодавчому органі державної влади є критерієм визнання їх політичного авторитету в суспільстві, а парламентська боротьба політичних партій відображає співвідношення політичних сил у ньому, прихильники масових демократичних рухів, груп інтересів, а також радикальні ліві і праві антиполітичні партії виступають проти традиційних партій політичного істеблішменту, пов’язуючи партійну кризу саме з подібним консерватизмом. Водночас основна причина все ж бачиться нам у вичерпності тих форм демократії, в які була включена традиційна партія, побудована на масовому членстві, репрезентації соціальних інтересів і досить жорсткою організаційною структурою та ідеологічною ідентифікацією. Радикальна критика схильна до того, щоб бачити в них процес занепаду ліберальної демократії, яка постає в цій критиці як олігархія політичних професіоналів. Критика репрезентативної демократії вказує на звуження числа осіб, здатних істотно впливати на процес прийняття політичних рішень, на ілюзорний характер виборів і маніпулятивний механізм висвітлення політичного процесу в ЗМІ. У такому розрізі концепція моніторної демократії і справді вбачається альтернативною, адже її основний постулат полягає в тому, щоб пропагувати відхід від однобічного розуміння демократії, що ґрунтується на засадах чесних виборів, і пропагує тримати міць влади у вузді, підпорядкувати уряди, корпорації та інші інституції, серед яких і парламент з його традиційною репрезентативною функцією, у тривалому громадському нагляді та контролі

через моніторингові інституції, підвищувати якість політичної репрезентації.

Література

1. Анкерсмит Ф. Р. Эстетическая политика. Политическая философия по ту сторону факта и ценности / под науч. ред. И. Борисовой; [пер. с англ. Д. Краlechкина]. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. — 432 с.
2. Дзолло Д. Демократия и сложность: реалистический подход; пер. с англ. А. А. Калинина (предисловие, гл. I–IV), Н. В. Эдельмана (гл. V, заключение), М. А. Юсима (предисловие к русскому изданию); Гос. ун-т “Высшая школа экономики” [Текст] / Д. Дзолло. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2010. — 320 с.
3. Иноземцев В. Л. (ред.) Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества; Вступ. статья В. Л. Иноземцева [Текст] / В. Л. Иноземцев. — М.: Европа, 2010. — 318 с.
4. Кин Дж. Демократия и гражданское общество / Дж. Кин; [пер. с англ. Л. Б. Макеевой, И. И. Мюрберг;

послел. М. А. Абрамова]. — М.: Прогресс-Традиция, 2001. — 400 с.

5. Крастев И. Демократия и разочарованность / Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества; вступ. статья В. Л. Иноземцева / И. Крастев. — М.: Европа, 2010. — С. 145–160.

6. Мюллер Я.-В. Споры о демократии: политические идеи в Европе XX века / Я.-В. Мюллер; [пер. с англ. А. Яковлева]. — М.: Изд. ин-та Гайдара, 2014. — 400 с.

7. Парламентаризм: проблемы теории, истории, практики: сб. науч. ст. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 304 с.

8. Политика и личность / под ред. Й. Поллака, Ф. Загера, У. Сарцинелли, А. Циммер; [пер. с нем. С. С. Димитрова]. — Х.: Гуманит. центр, 2012. — 288 с.

9. Сморгунув Л. В. Сравнительная политология: учеб. для вузов. Стандарт третьего поколения / Л. В. Сморгунув. — СПб.: Питер, 2012. — 448 с.

10. Хайек Ф. А. Общество свободных / под ред. Ю. Колкера; [пер. с англ. А. Кустарева]. — Overseas Publications Interchange Ltd, London, 1990. — 309 с.

11. Keane J. The life and Death of Democracy. — Simon & Schuster / W. W. Norton & Company. — London, 2009. — 992 p.

Парламентаризм як форма народного представництва є закономірним наслідком розвитку соціуму і визнається найважливішим елементом сучасної демократії. Інститут політичного представництва (парламент) виявляє сутність демократії, оскільки формується, як правило, демократичним шляхом, є формою політичного спілкування і вибудовує свою роботу на основі пошуку компромісу та згоди. Криза сучасних політичних партій серйозно позначилась на парламентаризмі і демократії загалом, ставлячи під сумнів дієвість і актуальність постулатів ліберальної демократії для сучасного соціуму, адже кожна нова історична форма демократії перероджується в досконалішу, адаптуючись під вимоги часу. Альтернативною є концепція моніторної демократії, ключова пресупозиція розуміння якої полягає в тому, що пропагує відхід від одностороннього розуміння демократії, що ґрунтується на засадах чесних виборів, і пропагує тримати міць влади у вузді, підпорядкувати уряди, корпорації та інші інституції тривалому громадському нагляду і контролю через моніторингові інституції, підвищувати якість політичної репрезентації.

Парламентаризм как форма народного представительства является закономерным следствием развития социума и важнейшим элементом современной демократии. Институт политического представительства (парламент) выражает сущность демократии, поскольку формируется, как правило, демократическим путем, является формой политического общения и выстраивает свою работу на основе поиска компромисса и согласия. Кризис современных политических партий серьезно сказался на парламентаризме и демократии в целом, ставя под сомнение действенность и актуальность постулатов либеральной демократии для современного социума, ведь каждая новая историческая форма демократии перерождается в более совершенную, адаптируясь под требования времени.

Альтернативной является концепция мониторинговой демократии, ключевая пресуппозиция понимания которой заключается в том, что пропагандирует отход от одностороннего понимания демократии, основанного на принципе честных выборов, и пропагандирует держать мощь власти в узде, подчинить правительства, корпорации и другие институты общественному надзору и контролю через мониторинговые институты, повышать качество политической репрезентации.

Parliamentarism as a form of popular representation is a natural consequence of the society development and recognizes the essential element of a modern democracy. Institute of political representation (parliament), been mainly formed democratically, expresses the essence of democracy and is a form of political communication building its work on the basis of compromise and consensus. The crisis of modern political parties seriously affected parliamentarism and democracy in general, calling into question the validity and relevance of the tenets of liberal democracy for modern society, because every new historical form of democracy degenerates into a better, adapting the requirements of time. An alternative is the concept of a monitor democracy, the key presuppositions of understanding of which is that promoting a departure from unilateral understanding of democracy based on the principles of fair elections and promotes to keep the power of government in check, to subordinate governments, corporations and other institutions to public oversight and control over monitoring institutions, to improve the quality of political representation.

Надійшла 19 листопада 2015 р.